

Talabalarda axborot madaniyatini shakllantirish pedagogik muammo sifatida**Radjabova Gulnoza Bahromovna***Turon universiteti**Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi*

Anotatsiya: *So'ngi o'tgan yillarda, talabalar va yoshlarga axborot madaniyatini shakllantirish pedagogik muhim bir muammo sifatida qaralmoqda. Ammo, biz bu muammolarga bir necha yechim va takliflar bera olamiz. Ushbu aqolada talabalarda axborot madaniyatini shakllantirishning dolzarb pedagogik masalalari yoritilgan. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi zamonaviy ta'lim tizimida yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, talabalarning axborot bilan ongli, tanqidiy va samarali ishlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida ko'rilmogda. Tadqiqotda axborot madaniyatining mohiyati, uning tarkibiy qismlari, ta'lim jarayonidagi o'rni hamda uni rivojlantirishga doir samarali metodik yondashuvlar tahlil etilgan. Shuningdek, o'quv jarayonida raqamli resurslardan foydalanish, axborot xavfsizligi madaniyatini oshirish, manbalarni tanqidiy tahlil qilish kabi ko'nikmalarining ahamiyati ko'rsatib berilgan. Pedagogik muammo sifatida bu jarayonning murakkabligi, tizimlilik va izchillik talab qilishi alohida ta'kidlangan.*

Kalit so'zlar: *axborot madaniyati, talaba, pedagogik muammo, axborot texnologiyalari, ta'lim, axborot xavfsizligi, tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik, metodik yondashuv.*

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadallik bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda zamonaviy jamiyatda axborot madaniyatini shakllantirish masalasi yanada muhim va dolzarb yo'nalishlardan biriga aylanib bormoqda. Ayniqsa, talaba yoshlarda axborot madaniyatini rivojlantirish ularning o'quv faoliyati, ilmiy izlanishlari hamda kundalik turmush tarzida axborot resurslaridan ongli, maqsadga muvofiq va xavfsiz foydalanish layoqatini tarkib toptirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Axborot madaniyati – bu faqat texnik vositalar bilan ishlashni bilish emas, balki axborotni tushunish, uni chuqur tahlil qilish, baholash va uni ijtimoiy mas'uliyat bilan qo'llash malakalarini ham o'z ichiga oluvchi murakkab ijtimoiy-ma'naviy hodisadir.

XXI asrda jamiyat hayotining barcha jabhalarini raqamlashtirish, axborot texnologiyalarining har sohada chuqur ildiz otishi hamda global tarmoqlarning kengayishi zamonaviy inson, xususan, talabaning axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirishni ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqishga sabab

bo'lmoqda. Bugungi kunda axborot oqimlari nihoyatda kuchaygan, ular son jihatidan ham, sifat jihatidan ham har kun sayin ortib bormoqda. Bu esa zamonaviy yosh avloddan tanqidiy fikrlash, axborotlarni saralash, baholash va undan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini talab etadi. Shu jihatdan, talabalarda axborot madaniyatini shakllantirish nafaqat dolzarb ijtimoiy ehtiyoj, balki o'ziga xos pedagogik muammo sifatida ham e'tiborni tortmoqda. Axborot madaniyati – bu shunchaki texnologik vositalardan foydalanish malakasi emas, balki insonning axborot bilan mazmunli, samarali va axloqiy me'yorlarga mos munosabatini ifoda etuvchi ko'p qirrali tushunchadir. Unda axborotni izlash, uni tahlil qilish, tanlash, qayta ishlash va uni boshqalarga yetkazish kabi kompleks amaliy-ma'naviy faoliyatlar mujassam. Talabalik davri esa bu ko'nikmalarni shakllantirish uchun eng qulay bosqichlardan biri bo'lib, bu jarayonda o'qituvchining metodik yondashuvi, o'quv muassasasining texnik infratuzilmasi, o'quv dasturlarining zamonaviyligi kabi omillar muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, mazkur ilmiy ishda axborot madaniyatining mazmun-mohiyati, talaba shaxsining axborotga nisbatan munosabatini shakllantirishda ta'lim tizimining roli, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Bu masalani chuqur o'rganish, axborotga asoslangan tafakkur tarbiyasini yo'lga qo'yish orqali yosh avlodni bilimli, ongli va axloqan barqaror fuqaro sifatida shakllantirish imkonini beradi.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar zamonaviy texnologik muhitda faoliyat yuritayotgan yosh avlod vakillari hisoblanadi. Ularning axborot bilan ishlash qobiliyati nafaqat o'qish samaradorligiga, balki kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli axborot madaniyatini shakllantirish ta'lim jarayonining ajralmas, strategik jihatdan muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilishi lozim. Mazkur jarayon faqat texnologik vositalardan foydalanish ko'nikmasini egallash bilangina chegaralanmay, balki chuqur tafakkur, tahliliy yondashuv va axborotga nisbatan mas'uliyatli munosabatni o'z ichiga oladi.

Axborot madaniyatining tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

1. Axborotni izlash va tanlash ko'nikmasi – talabalar internet, kutubxona bazalari, raqamli platformalar kabi manbalardan kerakli va ishonchli axborotni aniqlashni o'rganishlari zarur.
2. Axborotni tahlil qilish va baholash – olingan ma'lumotlarning dolzarbligi, ishonchliligi, obyektivligi va ma'naviy mezonlarga mosligi nuqtai nazaridan tekshirib chiqilishi kerak.
3. Axborotni qayta ishlash va taqdim etish – talaba axborotni qayta ishlash, uni tahliliy, tizimli shaklda ifodalash, referat, prezentatsiya yoki ilmiy maqola tarzida taqdim etish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim.

4. Axborot xavfsizligi va axloqiy me'yorlarga rioya qilish – internet madaniyati, raqamli xavfsizlik, mualliflik huquqi, plagiatga qarshi kurashish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish kabi masalalar axborot madaniyatining ajralmas tarkibiy qismidir.

Ta'lim jarayonida bu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun pedagog o'z metodikasini zamonaviy talablarga mos ravishda yangilashi, raqamli resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishi zarur. Interaktiv dars uslublari, muammoli vazifalar, loyiha asosidagi ta'lim, virtual kutubxonalar va elektron o'quv platformalari orqali talabalarni mustaqil izlanishga undash mumkin. Shuningdek, axborot madaniyati yoshlarning ijtimoiy ongini shakllantirishda, ularni soxta, manipulyativ yoki noto'g'ri axborot manbalaridan asrashda, ularni axborot muhitida ongli va tanqidiy qarorlar qabul qiladigan shaxs sifatida tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Shu jihatdan olganda, bu jarayonni oddiy ko'nikma emas, balki pedagogik muammo, ya'ni chuqur yondashuv va tizimli yondashuvni talab etuvchi ta'limiy vazifa sifatida qarash maqsadga muvofiqdir. Axborot madaniyati tushunchasi dastlab kutubxonachilik faoliyatiga doir sohalarida paydo bo'lgan bo'lsa-da, uning mazmuni va ko'lamlari asta-sekinlik bilan kengayib, kibernetika, informatika, falsafa, mantiq, madaniyatshunoslik, tilshunoslik kabi ko'plab fanlar bilan uzviy bog'liq bo'lib bordi. Bu esa, ushbu tushunchaning ko'p qirrali va murakkab tabiati borligini, uni shakllantirish esa o'z-o'zidan yuz bermasligini ko'rsatadi. Aksincha, bu uzluksiz, bosqichma-bosqich va tizimli yondashuvni talab qiluvchi pedagogik muammo sifatida qaralishi kerak.

Axborot madaniyatining mazmuni faqat texnologik vositalardan foydalana olish qobiliyatidan iborat emas. U, eng avvalo, axborotni anglash, uni tahlil qilish, tanqidiy baholash, axloqiy va ijtimoiy me'yorlar asosida foydalanish, shuningdek, axborot xavfsizligini ta'minlash madaniyatini o'z ichiga oladi. Talaba uchun bu ko'nikmalar o'quv faoliyatida ilmiy izlanish olib borishda, jamoaviy loyihalarda ishtirok etishda va kundalik hayotda ma'lumotlar oqimidan samarali foydalanishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonida talabalarni axborot madaniyatiga yo'naltirish uchun interaktiv texnologiyalar, multimediya vositalari, raqamli kutubxonalar, ochiq ma'lumotlar bazalari, vebinarlar va onlayn kurslar kabi zamonaviy resurslardan foydalanish muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, o'qituvchi tomonidan talabaga yo'naltirilgan, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvga asoslangan pedagogik metodlar qo'llanishi, bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirishida muhim o'rin tutadi. Shu asosda aytish mumkinki, axborot madaniyatini shakllantirish – bu o'zaro bog'langan, ko'p bosqichli, fanlararo integratsiyani talab qiluvchi murakkab jarayon bo'lib, uni ta'lim tizimiga to'laqonli joriy etish nafaqat o'quvchilarning shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantiradi, balki ularning jamiyatda faol, axborotga nisbatan mas'uliyatli yondashuvchi fuqarolar

sifatida shakllanishiga ham xizmat qiladi. Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish ta'lim tizimining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Axborot madaniyati – bu faqat raqamli texnologiyalardan foydalanish malakasi emas, balki tanqidiy fikrlash, axborotni izlash, tahlil qilish, baholash, undan axloqiy va mas'uliyatli tarzda foydalanish ko'nikmalarini o'z ichiga olgan murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisadir.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, axborot madaniyatini shakllantirish faqat texnik ta'lim vositalarini joriy etish bilan emas, balki ilmiy-metodik yondashuvlar, interaktiv o'quv texnologiyalari va mustaqil izlanishga yo'naltirilgan o'quv jarayoni orqali amalga oshirilishi mumkin. Talabalarda axborotga nisbatan ongli, tanqidiy va mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish orqali nafaqat ularning ta'limiy salohiyati oshadi, balki ularning jamiyatdagi axborot xavfsizligi, ijtimoiy ong va kommunikativ madaniyat darajasi ham yuksaladi. Shu boisdan, axborot madaniyatini shakllantirish jarayoni murakkab va ko'p bosqichli pedagogik muammo sifatida qaralishi lozim. Bu borada o'qituvchi va ta'lim muassasasi zimmasiga katta mas'uliyat yuklanadi. Kelajakda bu sohadagi izlanishlar chuqurlashtirilib, ilg'or xorijiy tajribalar bilan boyitilgan holda yondashuvlar ishlab chiqilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xasanboyeva N.S. Axborot madaniyati asoslari. – Toshkent: O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, 2021.
2. Qodirov M., Jo'raqulov R. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va axborot madaniyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Akhmedova G.T. Pedagogik texnologiyalar va ta'limda innovatsiyalar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
4. International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland Academic Research Science Publishers, Volume-11, Issue-10, 2023.
5. Turdaliyev A.A. Zamonaviy axborot jamiyatida axborot madaniyatining o'rni va roli. // "Innovatsion ta'